

czenia świętości (kanonizacja, beatyfikacja i stwierdzenie legalności kultu publicznego). Część druga – historyczna – nosząca tytuł: *Zarys historii procedury kanonizacyjnej* wylicza: okres pierwotny, reformę Urbana VIII (1623–1644) i jej doskonalenie aż do KPK z 1917 r., uzupełnienie procedury w latach 1917–1983 i wreszcie reformę Jana Pawła II.

Część trzecia: *Dochodzenie diecezjalne* ukazuje skład i zadania trybunału diecezjalnego, a w szczególności postępowanie w sprawie udowodnienia cnót lub męczeństwa, a także udowodnienia cudów. Część czwarta: „Kongregacja ds Kanonizacyjnych” zawiera omówienie jej kompetencji i struktury a także procedury tam stosowanej. Aneksy podają obowiązujące dokumenty w sprawach kanonizacyjnych, wśród nich konstytucję Jana Pawła II (*Divinus perfectionis magister*) oraz inne akty normatywne, wszystkie w języku włoskim. Także w języku włoskim są umieszczone formularze stanowiące dużą pomoc w procedurze kanonizacyjnej.

Reasumując trzeba powiedzieć, że poprzez monografię księdza H. Misztala kanonistyka światowa zo-

stała bardzo ubogacona. Dzieło to bowiem odpowiada zarówno kryteriom naukowym jak i praktycznym. Stąd jest przydatne w pracy naukowej i w prowadzeniu procedur kanonizacyjnych i beatyfikacyjnych. Wyraził to arcybiskup Edward Nowak: „Praca łączy w sobie walory naukowej monografii i praktycznego vademecum dla postulatorów i innych osób zainteresowanych tym szczególnym procesem kanonicznym” Ten szczególny proces ma ukazać Kościołowi heroicznych świadków wiary. Pisze o tym Jan Paweł II w liście apostolskim *Novo millennio ineunte*: „Szczera postawa pokutna nie przeszkodziła nam jednak oddawać chwały Panu za wszystko, czego dokonał w kolejnych wiekach, zwłaszcza w minionym stuleciu, wzbudzając w swoim Kościele wielką rzeszę świętych i męczenników... Tego dziedzictwa nie wolno roztrwonić, ale trzeba je uczynić przedmiotem nieustającego dziękczynienia i wytrwałego naśladowania” (n. 7)

Należy wyrazić wdzięczność ks. prof. Henrykowi Misztalowi za wkład w ukazywanie „tego dziedzictwa” współczesnemu światu.

Ks. Jan Dyduch

Zgłębiać Biblię, Wydawnictwo Salwator, Kraków 2003–2005.

Pierwsze pozycje nowej serii zapowiadają jej kształt i poziom. Przy takim założeniu podejmujemy się oceny nowej serii wydawnictwa SALWA-

TOR, *Zgłębiać Biblię*, w której ukazały się – jak dotąd – cztery książki, wyrażając nadzieję, że stanowią one godną zapowiedź całości przedsięwzięcia.

Autorem wszystkich dotychczas wydanych pozycji nowej serii jest Gianfranco Ravasi, ceniony wykładowca akademicki, erudyta i pasjonat w przybliżaniu orędzia Biblii, wzięty publicysta i kapłan archidiecezji mediolańskiej. Z jego niezwykle bogatego dorobku w serii *Zgłębiać Biblię* ukazały się następujące pozycje: *Kohelet. Najbardziej oryginalna i „skandaliczna” księga Starego Testamentu* (Kraków 2003); *Pieśń nad pieśniami. Jak pieczęć na twoim sercu* (Kraków 2005); *Hiob. Dramat Boga i człowieka* (tom I – Kraków 2004; tom II – Kraków 2005).

Wydawca nowej serii nie ma jednak zamiaru poprzestać na tłumaczeniu doskonałych skądinąd dzieł księdza G. Ravasiego. W planach Wydawnictwa SALWATOR przewidziane są także publikacje rodzimego autora, również już bardzo znanego na rynku polskim. Jest nim ks. Krzysztof Wons SDS, ceniony rekolekjonista, kierownik duchowy, wykładowca i autor licznych publikacji. Te ostatnie – zarówno w formie książek jak i artykułów – ukazują się w nakładach znacznie przekraczających tego typu teksty. Sam ich autor należy do najbardziej wziętych i rozpoznawalnych autorów z zakresu duchowości w Polsce.

Nowa seria zasługuje na uwagę z kilku co najmniej powodów. Pierwszym jest fakt, że w języku polskim ogromnie brakuje dobrej i pełnej serii komentarzy do Starego Testamentu. Bardzo dawno rozpoczęto wydawanie serii noszącej nazwę „kulowska” (Pallotinum), ale prace nad kolejnymi tomami bardzo się przeciągają, zaś najwcześniej wydane są już nieaktual-

ne (np. do Księgi Rodzaju z roku 1962). Trwa wydawanie populamonaukowej serii zwanej „Biblią Lubelską”, ale i ta pozostaje niepełna. W tym roku (2005) ukazał się pierwszy tom z nowej naukowej serii (do Księgi Tobiasza), ale jest to dopiero początek. Wydawnictwo M podjęło się tłumaczenia książek, które miały stanowić serię populamonaukowych komentarzy, ale zaprzestało ich wydawania po kilku tomikach. Jeszcze szybciej z podobnego zamiaru wycofało się wydawnictwo WAM, poprzestając na publikacji dwóch opracowań (do Księgi Wyjścia i Jozuego). Tymczasem Wydawnictwo SALWATOR w krótkim czasie (lata 2003–2005) przygotowało cztery pozycje o znacznej objętości, co stanowi dobrą prognozę na przyszłość.

Seria *Zgłębiać Biblię* zasługuje na uwagę ze względu na szeroki krąg odbiorców, do których jest adresowana. Po jej kolejne pozycje mogą sięgnąć nie tylko fachowcy, teologowie, egzegeci, katecheci, czy znawcy literatury Starożytnego Bliskiego Wschodu, ale także laicy, osoby poszukujące pogłębienia osobistej wiary i wiedzy religijnej a także inspiracji do modlitwy osobistej. Jest tak dlatego, że Gianfranco Ravasi opracowuje swoje pozycje w sposób w pełni profesjonalny, uwzględniając najnowszy stan wiedzy biblijnej. W sposobie ujęcia jego książki mogą być jednak zaliczone do tak zwanej wysokiej popularyzacji. Fachowiec w dziedzinie biblistyki nie będzie więc zażenowany zbyt dużym uproszczeniem problemów, zaś laik będzie w stanie zrozumieć wszystkie

subtelności, które porusza autor. Znaczących zagadnień poruszanych na kartach książek Gianfranco Ravasiego jest zdumiony wielką łatwością, w jakiej ten włoski biblista i popularyzator Pisma Świętego – w gąszczu hipotez i licznych polemik – potrafi wydobyć i w sposób jasny przedstawić to, co warto przekazać zainteresowanemu czytelnikowi. Czyni to w sposób żywy i wciągający, nawet, gdy porusza się po terenie naznaczonym dyskusjami ciągnącymi się od wieków i które – zdawałoby się – są zrozumiałe, tylko dla wąskiego kręgu specjalistów.

Współczesny odbiorca chętniej słucha niż czyta, a jeszcze chętniej ogląda i przeżywa. Takiemu czytelnikowi przypadnie zapewne do gustu i to, że omawiana przez nas seria wydawnicza – obok rzetelnej i fachowo podanej wiedzy biblijnej – ukazuje dzieło natchnione na szerokim tle kultury i historii ludzkości. Przed oczyma czytelnika przewija się więc świat starożytnych w ich codziennych zajęciach, radościach i troskach życia. Biorąc do ręki tom zatytułowany *Kohelet* spotyka się nie tylko tytułowego bohatera, ale także „Koheletów” egipskich i mezopotamskich, greckich i łacińskich. Czytelnik tego tomu ma także możliwość poznać ludzi, którzy w swoim doświadczeniu i refleksji w różnych sposób odnosili się do słów biblijnego mędrca. Ogromna erudycja ks. G. Ravasiego pozwala bowiem zestawiać w komentarzu do tej Księgi liczne odniesienia do literatury światowej, sztuki i myśli ludzkiej.

Publikacja, która ukazuje problem wszechstronnie, także w kontek-

ście niewygodnych opinii, zasługuje na szczególną uwagę, u czytelnika zaś wzbudza szczególne zaufanie. Tak jest w przypadku omawianych przez nas publikacji z serii wydawniczej *Zgłębiać Biblię*. Autor opracowań, które dotychczas się ukazały, nie waha się przywoływać opinii bardzo różnych, kłopotliwych nie pomijając. Czytelnik dowiadyuje się więc, że „Od Pieśni nad pieśniami nie ma nic piękniejszego” (R. Musil), albo, że Księga ta może być określona jako „Magna Charta ludzkości” (K. Barth). Ale na innych stronach tego samego opracowania ks. G. Ravasiego pojawiają się i opinie mniej życzliwe. Czytelnik tego wszechstronnego ujęcia problemów związanych z „Pieśnią nad pieśniami” dowie się więc, że E. Renan ironizował, mówiąc o włączeniu Pieśni nad pieśniami do kanonu Pisma Świętego za sprawą *moment d'oubli*. Dla Woltera zaś ta sama księga była „nieudolną i niewiele znaczącą rapsodią” a do tego zawierającą „wiele lubieżności”. Trudno będzie czytelnika tej serii później czymś zaskoczyć, skoro poznał on nie tylko kontekst literacki i historyczny ksiąg biblijnych, ale także ich odbiór w różnych środowiskach i epokach. Jest to jeden z największych pożytków z czytania wszystkich publikacji ks. G. Ravasiego.

Kolejne pozycje autora są kupowane, gdy wzbudza on zaufanie przez uczciwość intelektualną i kompetencję. Tego należy spodziewać się w przypadku omawianej przez nas serii *Zgłębiać Biblię*. Gianfranco Ravasi nie przemilcza bowiem nawet najbardziej trudnych spraw, jak choćby i to, że

30% tekstu Księgi Hioba jest niezrozumiałe. Ukazuje jednak, gdzie tkwi problem, wskazując chociażby na ogromną liczbę hapaks legomena w tej Księdze oraz na brak jej spójności literackiej. Właśnie w takim ukazywaniu problemów ujawnia się kompetencja autora i jego geniusz pedagogiczny. W ostatecznej ocenie problemów ks. G. Ravasi odwołuje się do tradycji żydowskiej i chrześcijańskiej, przywołuje opinie archeologów i historyków, uwzględnia rezultaty badań lingwistycznych i porównawczych. Wyraźnie dystansuje się tylko od poglądów zbyt naiwnych i fundamentalistycznych.

Nie bez znaczenia dla oceny tej dobrze rozpoczętej seria wydawniczej jest i to, że staje się ona coraz lepiej dopracowana pod względem merytorycznym i edytorskim. Fakt ten jest tym bardziej ważny, że przyswojenie

twórczości Gianfranco Ravasiego w jakimkolwiek języku będzie zabiegiem bardzo trudnym. Nie wystarcza doskonała znajomość języka włoskiego oraz terminologii hebrajskiej i greckiej. W błyskotliwych sformułowaniach autora odbija się bowiem – w formie nieraz bardzo subtelnej i zawoalowanej – kultura niemal całej ludzkości. Dla oddania zaś całego bogactwa treści, zwłaszcza podanego w sposób aluzyjny, wymagane jest mistrzostwo tłumaczy i redaktorów. Wydawca dba o ich dobór i coraz wyższą jakość kolejnego wydarzenia edytorskiego. To sprawia, że na kolejne tomy czytelnik będzie czekał z niecierpliwością i pewnością. Niecierpliwością z powodu ciekawości poznawczej, zaś z pewnością, że gdy już ukaże się kolejna pozycja z serii „Zgłębiać Biblię”, będzie ona po prostu dobra i warta zakupienia.

Ks. Roman Pindel

J. Warzecha SAC, *Historia dawnego Izraela*,
Wydawnictwo UKS, Warszawa 2005, stron 655.

Polska biblistyka nie miała dotychczas własnego podręcznika do historii Izraela. Jedynym opracowaniem, które mogło pretendować do tego miana była *Historia czasów Starego Testamentu* autorstwa ks. prof. Józefa Jelity, wydana w r. 1961 w ramach serii *Pismo Święte ST*. Wprawdzie jej autor był świetnym filologiem i orientalistą, pisał jednak swój podręcznik na długo przed Soborem, zgodnie z metodolo-

gią powszechnie stosowaną wówczas w biblistyce katolickiej. Historyczność opowiadań biblijnych nie podlegała żadnej ocenie krytycznej, a dostępne źródła pozabiblijne były zbyt szczupłe, by mogły przyczynić się do dokładniejszego datowania wydarzeń opisanych na kartach Starego Testamentu. W ostatnim półwieczu ukazało się w polskim tłumaczeniu kilka ważnych opracowań dziejów biblijnych,